

نگاهی به سیما و منظر در شهر گرمسار

• حامد شیخ طاھری

دکترای معماری

• مریم تلیار

کارشناس معماری و شهرسازی

معماری هر سرزمین در هر دوره را می‌توان شناسنامه فرهنگ مردم آن دوره نامید. توجه به وجود مختلف آثار معماری و بافت سکونتگاههای شهری و روستایی می‌تواند رویکرد مردم به جهان پیرامون، سبک زندگی و اولویت‌ها و روابط میان آن‌ها را نمایان کند. آنچه امروز در شهرها و روستاهای ایران شاهد هستیم، تحولات خواسته و ناخواسته سریع و کم‌توجهی به ارزش‌های معماری این سرزمین است. معماری ایرانی در دوره‌های مختلف از جمله در دوره اسلام، واحد عنی ترین ویژگی‌های کالبدی و مفهومی بوده که در دوره معاصر به آن بی‌توجهی شده است و بناهایی که برپا شده، با محیط و ارزش‌های انسانی همگون نیست (تصویر ۱). کمزونگشدن هویت معماری و ایجاد بافت‌های غیرمنسجم می‌تواند نمایانگر ذهن آشفته و سرگردان باشد.

شهرداری، پیشنهاد پیادهراه در محورهایی که تداخل سواره و پیاده وجود دارد، بدنده‌سازی و ساماندهی پیاده‌روها، میدین و گره‌ها، مناسبسازی شهر برای دوچرخه‌محورشدن، پهنه‌بندی شهر و ارائه پیشنهاد برای ساماندهی تراکم و زیست‌پذیری بهتر محلات و توجه به محله‌های خانه‌محور و کم‌تراکم از جمله تابیر و اقدامات شهرداری و شورای شهر با همراهی کارگروه سیما و منظر شهری بوده است.

پس از شکل‌گیری کارگروه سیما و منظر شهری گرمسار و پس از جلسات متعدد کارشناسی و با استناد به تعاریف و ضوابط و مقررات موجود و با تکیه بر تجربیات مؤثر استان‌های مختلف، دستورالعمل نمازی در شهر گرمسار تدوین و در تاریخ ۱۳۹۵/۸/۱۵ به تصویب رسید. این دستورالعمل شامل تعاریف، اهداف، الزامات قانونی و ضایعه‌های طراحی است. در بخش ضوابط، به ویژگی‌هایی مانند شکل هندسی نما و حجم ساختمان، ترکیب‌بندی، جنس و رنگ مصالح، بازشوها، بخش‌های نیم‌باز، هم‌جواری‌ها، نورپردازی و مسائل فنی و اجرایی پرداخته شده است. در بخش الزامات، به نحوه اجرای دستورالعمل، تشکیل کمیته و برگزاری جلسات، مدارک و مستندات موردنیاز اشاره شده است.

دستورالعمل نمازی پس از تدوین، به عنوان یکی از ارکان پر اهمیت برای اقدامات کارشناسی، به تمامی معماران شهرستان و مهندسان ناظر ابلاغ شد تا به استناد آن، نقشه‌های اجرایی نمای ساختمان تهیه و در زمان ساخت، بر اساس آن نظارت شود.

■ کمیته بروزی نما

کارگروه فوق کمیته‌ای تشکیل داد تا به صورت هفتگی و براساس میزان تقاضا، جلسات بررسی طرح را در محل شهرداری برگزار کند (تصویر ۲). یکی از اقدامات کمیته برگزاری منظم و بدون وقفه جلسات از زمان ابلاغ دستورالعمل نمازی بود تا روند صدور پروانه ساختمان با تأخیر مواجه نشود.

براساس ماده ۳۰ قانون برنامه چهارم توسعه و تکمیل مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۸ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران با عنوان «ضوابط و مقررات نمای شهری»، ضوابط و مقررات ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری در جلسه ۱۳۸۷/۹/۲۵ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران تصویب شد. قبل از پرداختن به ضوابط مذکور، توجه به تعاریف سیما و منظر شهری و تبیین موضوع برای رسیدن به اهداف مندرج در مقررات مذکور ضرورت دارد. بنابرنظر صاحب‌نظران، آن بخش از فرم که بهوسیله انسان درک می‌شود و بخش ملموس محیط شهری یا واقعیت فیزیکی است، منظر است. در تعریف سیمای شهری می‌توان آن را ناشی از اثرات روانی ابعاد کالبدی شهری یعنی منظر شهری بیان کرد. به‌تعییر لینچ منظر پرورانده و آمایش شده در ذهن را سیما می‌گویند. انسان اساس و محور سیمای شهری است و سیمای شهری بستگی و واستگی کامل به تصور و پرداخت ذهنی هر فرد از پیرامون خودش دارد؛ بنابراین منظر یکی از عوامل و اجزای تشکیل دهنده سیمای شهری است. در تعریفی جامع‌تر سیما یا تصویر ذهنی عبارت از ذهنیتی است که از طریق ادراک و پردازش منظر در ذهن انسان ایجاد می‌شود. با توجه به تعریف بیان شده، در شرایط کوتوله، در توسعه سکونتگاه‌ها، تنها به جنبه‌های کالبدی فیزیکی توجه می‌شود و جنبه‌های کیفی مغفول می‌ماند.

■ کارگروه سیما و منظر شهری گرمسار

این کارگروه با حضور کارشناسان شهرداری و مهندسان معمار عضو سازمان نظام مهندسی ساختمان استان و برخی از صاحب‌نظران هنر و ساختمان در شهرستان گرمسار شکل گرفت. یکی از اقدامات مهم این کارگروه، بررسی قابلیت‌های موجود در شهر و توجه به الگوهای عینی برای شکل دادن به ذهنیت طراحان و مردم بود. در این زمینه، مسائل مختلفی مطرح شد و شهرداری و شورای شهر اقدامات عملی مؤثری انجام دادند. مطالعه، طراحی و احیای بازار تاریخی گرمسار، طراحی و ساخت ساختمان جدید

تجهیزات و تأسیسات نمایان مد نظر قرار می‌گیرند. نکاتی که کمیته در بررسی نقشه‌ها و اسناد ذکر شده به آن‌ها توجه می‌کند، عبارت‌اند از: مسائل اقلیمی، چشم‌انداز، تأثیر عوامل محیطی بالارزش، محورهای شکل‌گرفته و هم‌جواری‌ها، بافت بالارزش تاریخی، خط آسمان، انسجام بافت، عناصر طبیعی مانند درخت و رابطه میان درون و بیرون ساختمان و مقاومیت معانی مرتبط با انسان و محیط.

در جلسات بررسی طرح‌ها، برای اصلاح طرح‌های ناقص یا ناکارآمد، پیشنهادهای اجرایی داده می‌شود تا نقش مؤثر کمیته و همراهی مجموعه برای رسیدن به نتیجه مناسب به صورت عملیاتی دیده شود. با تکیه بر مباحث تخصصی و اجرایی، یکی از نتایج پراهمیت این فرایند خارج شدن افراد بدون صلاحیت و تخصص است که تنها با ارائه طرح‌های گرافیکی و متنوع رنگی باعث جلب نظر کارفرما می‌شوند؛ اما در عمل، زیان‌های بسیاری برای مردم و شهر ایجاد می‌کنند. این گروه به دلیل نداشتن تخصص کافی در تهیه نقشه‌های دقیق اجرایی، امکان ادامه کار را ندارند. در مقابل، همکاران طراح با تکیه بر تخصص و بهروزرسانی دانش معماری خود، تأثیر مطلوبی بر روند ساخت و ساز بويژه در بخش نمازی شهر خواهند داشت و علاوه بر توجه به مقاومیت زیبایی‌شناسی، با تکیه بر ضوابط فنی، نماهای ایمن، بدون خطر، کارآمد، زیبا و با هویت برای مردم و بهره‌برداران از ساختمان و شهر ایجاد خواهند کرد (تصویر ۵ و ۶).

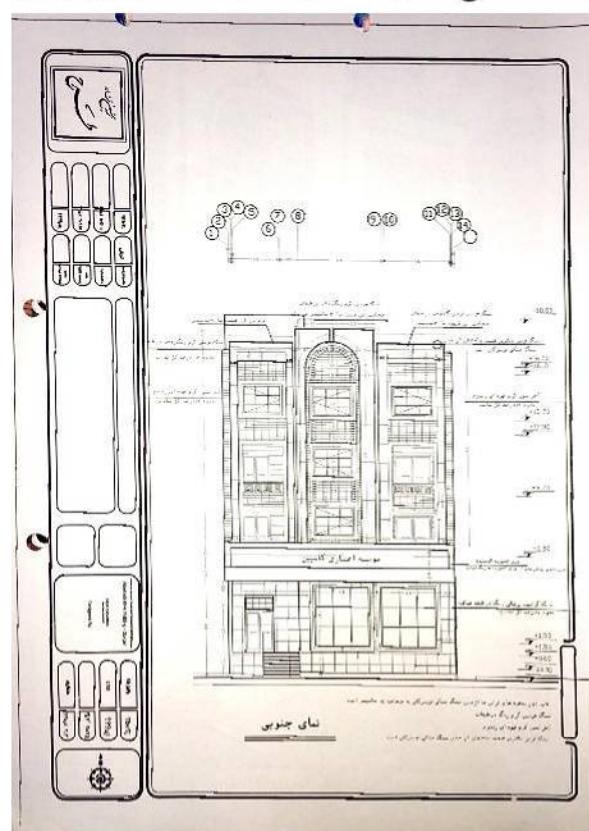
یکی از چالش‌های فرایند طراحی و ساخت ساختمان‌ها، مداخله کارفرما به عنوان سرمایه‌گذار و رابطه او با عوامل پژوهه است؛ چراکه کارفرما برای خود اختیارات زیادی قائل است و این موضوع بعضًا منجر به تنفس با طراحان و عوامل ساخت می‌شود و می‌تواند یکی از

اعضای کمیته شامل مهندسان طراح معمار و طراح شهری، کارشناسان شهرداری و افراد صاحب‌نظر طراح است. جلسات بررسی نماهای شهری با حضور اعضای کمیته، طراح معمار اصلی، ناظر معمار، گروه طراحی نما، کارفرما و در صورت لزوم مجری پژوهه تشکیل می‌شود. در هر جلسه، از مهندسان علاقه‌مند معمار و سازه از طریق سازمان نظام‌مهندسی ساختمان به عنوان اعضای مدعو دعوت می‌شود.

■ جلسات بررسی نقشه‌های اجرایی نما

باتوجه به اهداف کارگروه در ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری، تأکید شد نقشه‌ها به صورت کاملاً اجرایی طراحی و ترسیم شوند و البته الزامی به ارائه طرح‌های سه‌بعدی وجود ندارد (تصویر ۳ و ۴). در نقشه‌ها، ویژگی‌هایی چون ترکیب‌بندی و هندسه نما، بر جستگی‌ها و حفره‌ها، جنس و رنگ مصالح، نحوه اتصال به سازه ساختمان، نورپردازی

تصویر ۷: فرم صورت جلسه

◀ تصویر ۸: فرم تعهد از مالک یا کارفرمای

بین اجزا و محیط هم‌ستگی و نظم ساختاری ایجاد کرد.
کارگروه سیما و منظر شهری گرمسار به منظور ایجاد انسجام و نظم در بافت شهر، به تضمیم گیری های جمعی و شورایی در کنار خلاقیت و دانش طراحان ساختمان توجه دارد. گام‌هایی که تا امروز برداشته شده، کاستی های مختلفی را نمایان کرده است که از جمله می توان به این توجهی به نمای پنجم ساختمان‌ها، نما در شب و بهره گیری از عناصر طبیعی سازگار با محیط به عنوان جزء جدالشدنی از طراحی معماری و طراحی شهری اشاره کرد.

عوامل مهم ایجاد آشفتگی خصوصاً در نمای ساختمان‌ها باشد.
می‌توان چنین بیان کرد که ریشهٔ بسیاری از این چالش‌ها تفاوت
ذهنیت طراحان و عوامل ساخت با ذهنیت مردم و بهره‌برداران است.
در جلسات بررسی نقشه‌ها که با حضور ارکان مختلف پروژه همراه
است، با مطرح شدن واقعیت‌های اجرایی و با وجود دستورالعمل مدون،
امکان ایجاد رابطهٔ مؤثر میان عوامل طراحی و ساخت با کارفرما یا
بهره‌بردار بهتر فراهم شده و به فهم و درک مشترک منجر می‌شود.
در این میان، ناظران بخش معماری استقبال نسبتاً خوبی از اقدامات
کمیته نشان می‌دهند؛ چراکه با ورود به مباحث تخصصی و الزام
تهیه نقشه‌های اجرایی، اسناد مورد نیاز نماسازی به صورت کامل تری
ارائه می‌شود و در مقابل، دخالت‌های غیرکارشناسی به حداقل می‌رسد.
علاوه بر ارائه نقشه‌های دقیق اجرایی نمایه موضوع برگزاری جلسات
است، تمام مذاکرات جلسه در فرم‌های ویژه ثبت می‌شود و اعضای
حاضر در جلسه از جمله کارفرما، طراح و ناظر معماری آن را امضا
می‌کنند که به عنوان سندی تعهدآور برای اجرا به کارفرما ابلاغ می‌شود
(تصویر ۷). همچنین در زمان صدور پروانه ساختمان، براساس طرح
مصوب و الزام به رعایت ضوابط مربوط، از کارفرما و ناظر بابت
اجرا نما تعهد گرفته می‌شود (تصویر ۸).

نتیجہ گیروی

طراحی معماری و شهری از یک سو منکی بر قابلیت‌ها و خلاصه‌های فردی و از سوی دیگر مبتنی بر عوامل مختلف محیطی و خواسته‌ها و نیازهای کارفرما و بهره‌بردار است و محصول این فرایند نیز باید کارآمد باشد تا تاثیر مناسبی بر بهره‌برداران بگذارد؛ بنابراین، با وجود متغیرهای بسیار زیاد و متنوع، تهیه ضوابط معماري بهصورت کامل و جامع امکان‌پذیر نیست؛ اما می‌توان با تکیه بر توانمندی‌های موجود، برای طراحان معمار و سازندگان، خطمشی ترسیم کرد و بخش‌هایی را که امکان آن وجود دارد، تحت نظرارت و اختیار قرار داد و با این روش